

Messik Miklós

Bolyongás Zrínyi- emlékek nyomában – itthon és Horvátországban

„Utazás” a fővárostól Őrtilosig, Zrínyifalva obeliszkjétől a szigetvári Oroszlános szoborig

Egy húségben, töretlen hazaszeretemben és önfeláldozó bátorságban példaadó család emlékeinek a felkeresése – a relikviákhoz mérve méltatlan idők méltatlan tanúinak mindig felemelő feladat. A források szerint a Könyves Kálmán magyar királynak behódolt, majd III. Bélának tett szolgálatokért kapott dalmát tengerparti birtokok egykori urai a „Subic”-ok leszármazottjai, az általunk inkább ismert Zrínyiek voltak, akik Zrin (Zerin) várát már Nagy Lajostól kapták. A horvát zsupáni méltóság helyett a grófi címet kezdték viselni, címerüket is módosítva, a magyar király vazallusaként lelkükben is magyarrá váltak, miközben megőrizték horvát múltjukat. A 14. századtól a Zrínyi-családban örökletes lett a báni tisztség.

A nemesi família – több nagyszerű férfi és hölgytagja (így: az összeesküvő Zrínyi Péter és Munkács hős védőasszonya, Zrínyi Ilona) katona és „lázkodó” alakjai mellett – két különösen nagy férfi egyéniséget adott a közös magyar-horvát hazának. Egy hadvezér és egy költő (a dédapa és a dédunoka) személyénél állhatunk meg tisztelettel egy képzeletbeli családi panteonban. Elsősorban róluk szólnak a krónikák, a művelődéstörténeti írások, vagy éppen a csáktornyai várkiállítás családtörténeti tárolói (sajnos ma már csakis horvát és angol nyelven, érthetetlenül és méltatlanul mellőzve a magyar nyelvű ismertetőket közös múltunk közös küzdelmeinél).

Ha mélyebben kutakodunk, nyilván számtalan emléke akadna a nevezetes családnak, a két kiemelkedő Zrínyi személyiségnek Istriától Bécsig, Budapesttől Zágrábig, Szigetvártól Zrínyivárig (azaz Kursanecig). Sőt, tágabb európai viszonylatban is: az itáliai Mantovától a csehországi Hohenfurthig is találunk nyomokat. Azonban itt – ezen írás korlátaira tekintettel – éppen csak felvillantánám a máig felkereshető, s remélhetően majd tovább ápolandó és élő emlékeket. Magyarország és Horvátország bélyegein is gyakran feltűnik a Zrínyiek ábrázolása.

A közös magyar-horvát s közép-európai múlt egyik rendkívüli személyisége a költő dédapja. Ez évben emlékezünk az ő hősies helytállására, a kirohanás 450. évfordulójára, szeptember 7-én.

Ő volt Zrínyi (IV.) Miklós horvát bán, a hadvezér, a 16. század derekán a végvári katonasors minden viharában elszántan küzdő bajnok, a Magyar Királyság, Szigetvár és Közép-Európa mártírja. Az a katona, aki váltakozó támogatás és mellőzés mellett is, a végvári harcok korszakára is oly jellemző – és jól követ-

hető – cserbenhagyások ellenére (olykor csak a hatalmi túlélésre számító uralkodók és főurak között) megcselekedte mindazt, „amit megkövetelt a haza”.

Induljunk országok és határok menti túránkra – jórészt dr. Deák Piroska emlékhelygyűjtései alapján – az ő emlékei nyomában elsősorban a fővárosból, ahol szobrokkal és ábrázolásokkal egyetem, gimnázium és kiadó is viseli a Zrínyi nevet.

A Kodály körönd hadvezéralakja vagy a Vígszínház előtti költő dédunoka mellszobra a pesti járókelők előtt jól ismert. A Nemzetvédelmi Egyetem Campus parkjában, az Országház keleti frontján, a Nemzeti Múzeum díszlépcsőházában, a Ludovika Akadémia Üllői úti épületében mellszobor fejezi ki a Zrínyi-tiszteletet. A főváros képtáraiban – így a Nemzeti Galériában – számos jól ismert és megrendítő műalkotás előtt tiszteleghetünk a szigeti hős emléke előtt. A X. kerületi Zrínyi Miklós Gimnázium is méltó módon ápolja a névadó emlékét.

Szép alkotásokkal szerte az országban találkozhatunk. Példaként: Szege-den az egykori Belvárosi Leányiskolában – mely ma Zrínyi Ilona nevét viseli – helyezték el 1970-ben Zoltánfy István (rajztanár) szobrát a névadó nagyszerű asszonyról. Debrecenben, a Református Kollégiumnál Zrínyi mellszobrára tekinthetnek fel tisztelettel a „kis- és nagybotos” diákok.

De induljunk el a Dunántúlra, majd azután déli irányban, a Zrínyiek küzdelmeinek fő színtere és szűkebb pátériája felé. Székesfehérváron a Magyar Honvédség Parancsnokságának épületében egy mellszobor ékeskedik. Balatonkenesén a Honvéd üdülő kertjében, Gyenesdiáson a Tanösvényen és Emlékhely-parkban szobrok, Zircen az arborétumban emlékfa és tábla fejezi ki a tiszteletet. A hűség városában, Sopronban a Várkerületben Zrínyi-emléktáblával találkozhatunk. Itt megjegyzendő: Bécs Történeti Múzeumában – oly sok magyar emlék között Zrínyi sisakja és szablya látható. (Buda mellett Bécs és Győr is nem egy szállal fűződik a költő-katona Zrínyi életéhez.) A szigeti hős fejét a törökök Győrbe küldték, a császári táborba, elrettentésül és a vitéz ellenfél példajaként. Zalaegerszezen a Zrínyi Miklós Gimnázium előkertjében mellszobor, a Polgármesteri Hivatal előtt – az egykori zalai főispán emlékére lovas szobor és a Göcseji Múzeum előtt Zrínyi-emlékmű ékesíti a várost.

Nagykanizsán a Zrínyi Miklós Általános Iskola előtt szobor, Kiskanizsán az egykori jelentős, a Dunántúlon meghatározó szerepet betöltő vár helyén épített kapu és emlékegyüttes emlékeztet a hősiességek színterére és katonájára. Murakeresztúron a Zrínyi-iskola bejáratánál dombormű jelzi az emlékezet méltó ápolását.

Órtilos közelében (nagyjából Zákány és Szentmihályhegy között) egy igen csak „szerény” kialakítású – leginkább Evlia Cselebi kritikáit felidéző – úton érkezhetünk az egykori Új-Zrínyivár ásataihoz. A dédunoka, a költő Zrínyi Miklós 1661-ben építette fel Muraköz védelme érdekében – a bécsi udvar tiltakozása ellenére – az erődcastélyt. A 17. századi nagyméretű – majd lerombolt – vár feltárásáról szóló emlékhelyet alakítottak ki egy dombon az erdőség közepén, a kis Visszafolyó-patak mentén, az egyetlen paddal rendelkező Belezna „vasút-állomás” és a Mura-töltés közelében. Szentháromság puszta jelölése mellett egy „Zrínyi-kútnak” nevezett kis vízfolyást is mutat a domb tövében az erdei térkép.

Zákány–Gyékyényes határához igen közel, már a mai horvát oldalon a mintegy 25 ezer lakosú Kapronca (Koprivnica) városa érhető el, amelyet első kiváltságaival Károly Róbert emelt fel. Egykori vára a 16. századi végvárrendszer egyik fontos láncszeme volt.

Azonban mi inkább most kissé északnyugatra (az M7-es úton) a határon átkelve Csáktornyára (Čakovecra) igyekszünk. A város a Zrínyiek által épített váron kívül is számos Zrínyi-ábrázolással fogadja a zarándokot. A város szívében, a Fő tér sarkában Zrínyi-emlékmű, tetején turullal, oldalán arckép- és címer-domborművekkel.

A Ferences templom felé vezető utcában, a régi felújított középületek között az egykori Zrínyi Szálló épülete köszön ránk, már más név alatt. A magyar szent királyok szobrai is őrző templomhoz simul a kolostor. Bejárata felett a Zrínyiek családi címerét fedezhetjük fel.

A vár előtti parkban a szigeti hős szobra áll. A várba lépve felmerül a kérdés, miként is lett a Zrínyiek székhelye Csáktornya vára?

Jelentős dunántúli katonai sikerei, bánná kinevezése után, Zrínyi (IV.) Miklós 1453-ban nőül vette Frangepán Katalint. Ezzel hatalmas kiterjedésű birtokok ura lett. I. Ferdinánd érdemei elismeréseként neki adományozta az egész Muraközt Csáktornya és Stridóvár várával. A Zrínyiek ez időtől kezdve „két hazának fiaivá” váltak, ekkor változtattak címerükön, s már magyar főúrként szolgálták Magyarországot. A csáktornyai várat szüntelen újabb építkezésekkel fejlesztették. A költő-dédunoka idején olyan politikai és társadalmi központ lett, ahonnan a költő – és katona, akinek élete java része szintén hadakozással telt – szoros kapcsolatot tartott Erdéllyel és Velencével is. Könyvtára (a Bibliotheca Zriniana) európai szinten szolgálta itt berendezett fényes udvarát. A nagy családi birtokokat megosztotta öccsével. Péter a tenger melléki területeket kapta, míg ő az általa is védett Muraközt. Amíg ő az egyik legnagyobb magyar költő lett nagy eposzával az *Obsidio Szigetiana* azaz a Kazinczy által elnevezett *Szigeti veszedelem* megírásával, ugyancsak alkotó Péter öccse inkább a horvát költészetet gazdagította. Zrínyi Miklós műve a várban készülhetett, egyáltalán nem nyugodt körülmények között, a török állandó „zargatásait” is figyelembe véve, 1645–46 telén.

A külső udvarban egy háromalakos szoborkompozíció Zrínyi Péter búcsúztatását ábrázolja. A vár udvara és kiállítási termei a családról – elsősorban Zrínyi Miklósról és Péterről – szólnak. Az udvaron a kőtár szobrai között Zrínyi Péter alakja tűnik fel, de ide helyezték a költő Zrínyi Miklós (vitatott) vadászbalesete helyszínén eredetileg felállított nevezetes kőoszlopot is.

A múzeum családtörténeti kiállítótermeinek kiemelt látványossága a szigeti hős sírkőlapja. Részleteket ismerhetünk meg a leszármazók (György, Miklós) és az oldalágiak sorsáról, közöttük az összeesküvés emlékeiről a bécsújhelyi végkifejletig. Korabeli fegyverek, szép ruhák és bútorok próbálják felidézni a csáktornyai vár fénykorát, sajnálatosan, magyar feliratok nélkül, de egyes okiratokban, valamint a – trianon előtti – csáktornyai képillusztációknál óhatatlanul feltűnik egy-egy magyar szó.

A várost északnyugati irányban elhagyva, a 3 km-re fekvő Szentilonára (Senkovec) érkezünk, az egyik jelentős Zrínyi-emlékhelyhez, a Szent Ilona-kápolnához. A 14. századi falfestményeket is rejtő kápolna ma kertés családi házaktól körülvevett, csendes környezetben áll. A Zrínyiek tulajdonába került, egykori Laczkovics-, majd Cillei-birtokon állt a Szent Ilona emlékének szentelt templom és kolostor. Itt alakítottak ki egy Zrínyi-sírboltot. A leírások szerint a Szigetváron elesett hős levágott feje is ide került (a győri táborban történt bemutatását követően), s többek között felesége, Frangepán Katalin, két fiuk, lányuk és Zrínyi Péter felesége maradványai is. Az elmúlt századokban számos kár (tűzvész, földrengés) érte a kápolnát, a sír maradványait. (A kápolna melletti kis fedett, cseréptető épület alatt csak a feltárások nyomai láthatók, innen több lelet a csáktornyai múzeumba került.)

Csáktornyáról délnyugati irányban mintegy 9 km-re érhetjük el a dődunokához kapcsolódó tragikus emlékhelyet, Zrínyifalvát, Kursanecet. A krónikák szeri-

rint itt, a csáktornyai uradalomhoz tartozó kursaneci erdőben történt 1664. november 18-án a magyar és a horvát történelem ígéretes alakjának, az önálló nemzeti sereg szorgalmazójának, Zrínyi Miklósnak egy vadászat alkalmával – sokak által vitatott – „találkozása” a végzetes sebeket ejtő vadkannal. Ezen esemény tette országosan híressé a települést. Központjában egy obeliszk lett elhelyezve – az eredeti csáktornyai másolata! –, amely eredetileg egy tölgyfa tövében állott, a tragédia színhelyén. Az obeliszket Pignatelli Belliguardo Anna grófné, Csáktornya urának, Althan grófnak a felesége emeltette 1724-ben. Latin nyelvű felirat utal a legyőzhetetlen Zrínyi halálára, *„aki vaddisznó prédája lett, bár inkább ellenség keze által kellett*

volna elesnie. A jó szerencse megvédte a harcok közepette, de a rossz sors mégis elragadta.” A Habsburg-udvar gyanús békéjével szemben a nemzeti haderőt szorgalmazó s a francia kapcsolatokat is kereső Zrínyi váratlan – sokak szerint gyanús – halála a legrosszabbkor következett be. A vadászbaleset után néhány hónappal írta meg latin nyelvű (több mint egyórás) beszédét Leonhardus Frizon francia származású jezsuita szerzetes, XIV. Lajos megbízásából. A kursaneci obeliszk tövében a Zrínyi-gárda tart évente megemlékezést.

Zágráb előtt álljunk meg a közel 50 ezer lakosú Varasdon. A török háborúk idején – biztonsági okokból, Zágráb helyett – ez a város volt Horvátország valószínű fővárosa. Az itt üléselő szábor 1663-ban pénzt szavazott meg a török elleni hadjáratra. Zrínyi éppen e döntés eredményeként, 1664-ben, az általa építtetett Új-Zrínyivárból kiindulva, a Dráva bal partján haladva, Eszékiig jutott, ahol felgyújtatta a török sereg legfontosabb drávai átkelőhelyét, az eszéki hidat. Jól ismert, hogy a törökkel állandóan alkudozó (a magyar önálló nemzeti haderő lehetőségét s annak francia segítségét elkerülni akaró) császári sereg vezetésével 1664-ben megkötött vasvári béke a magyarság számára milyen szégyenletes hátrányokkal járt.

Zágráb bővelkedik magyar emlékekben. A székesegyház bőséges magyar relikviái, a Petőfi-tábla, Antall József utca és szobor stb. mellett jó néhány Zrínyi- és Frangepán-emléket is felkereshetünk egy sétával, a viszonylag jól megismerhető, patinás város központjában, a várban. De már a vasútállomástól kiindulva, az azzal szemközti terek sorában, a Régi Mesterek Galériájával, a Horvát Tudományos Akadémiával szemközt kísértélhatunk a hangulatos és a fiatalok által kedvelt Zrínyi térre (Trg. N. Subica-Zrínskog). A tér sarkában Zrínyi és Frangepán neve és mellszobra is feltűnik.

A Jellasics tér (s az új irányba helyezett Jellasics-szobor) közelében, kis emelkedő utcán érjük el a Szent László magyar király alapította Mária mennybemenetele székesegyházat. Az alapító király palástja az emeleten, a kincstárban megcsodálható. Számos más ereklye (Szt. Márton, László) között feltűnik két megrendítő „relikvia”: a templomban nyugvó Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc Kristóf kivégzéséről szóló okiratok. A kivégzett főurak maradványai Bécsújhelyből az oltár mögé kerültek. Emléktáblájuk a jobb első mellékoltárnál tekinthető meg.

A várba felsétálva, a hagyomány szerint IV. Béla magyar–horvát király által építtetett Szent Márk-templomhoz érünk. A templom mellett álló Szábor (a „Sabor”, a Horvát Országgyűlés) és a Bánok Palotája épületére is pillantást vetve, a Matoseva utcán eljuthatunk a Zrínyi-házhoz.

A Zrínyi-házban szálltak meg a Zrínyi-család tagjai zágrábi látogatásaik alkalmával. Emléktábla látható az épület oldalán, s figyelemre méltó, hogy a szemközti teret a horvát felirat fordítása szerint az Árpád-házi IV. Béla „horvát-magyar király”-ról nevezték el. A közeli Jezsuita tér (Jezuitski trg) jobb oldalán lévő épület – szemben a gimnáziummal – a Frangepán-ház tulajdona volt. Itt szálltak meg a Frangepán-család tagjai. E térenél még megjegyzendő, hogy a túloldalon (a már említett gimnázium mellett) áll a díszes „Buratti hercegi palota”, a mindenkori polgármester elegáns székháza. Az átépített barokk-klaszszicista palota elődje volt a nekünk érdekes „Domus regnicolaris” épülete, mely Kálmán király óta a Zágrábba érkező királyaink szállása volt.

Bizonyára lehetne találni még Zágrábban – de jóval délebbre is – Zrínyi-emlékeket. Mégis, mielőtt gyors „utazásunk” végső állomására, Szigetvárra térnénk, egy, a határ mentén fekvő érdekes nevű község, Alsódomború (Donja Dubrava) Zrínyi-mellszobrára hívnám fel a figyelmet.

Barcsnál átkelve a mai határon, egy 20 km-es úton érkezhünk az egyik legmértöbb példát adó nemzeti emlékhelyünkhöz, az Almás-patak egykori árterületének szigetén épült várhoz: a szigetvári Zrínyi-várhoz, amely ma egyben az Európai Kulturális Örökség jegyzékének része.

Mielőtt a várba térnénk, pillantsunk a város és környéke Zrínyi-vonatkozású emlékeire. Kaposvár felé út ágazik le Turbékra. A várostól mintegy 3 km-re, az út mellett évszázados búcsújáró hely magyaroknak, horvátoknak (az ország török alóli felszabadulása óta) Turbék község kegytemploma. De törököknek is zarándokhely a település. A korábbi krónikák szerint, a közeli szultáni táborból idehozták a hirtelen elhunyt I. (Nagy) Szulejmán egyes maradványait. Föléje később egy nyolcszögletű türbét emeltek aranyozott kupolával. Evlia Cselebi, a már említett török utazó, történetíró erről – jó száz évvel később – így ír: *„Szulejmán Khán testét a sátorban titokban eltemették, szívét s a körülötte lévő testrészeit és máját arra a helyre temették el, ahol most a Türbeh van.”*

Az eredeti türbe helyére egy kis fatemplom, majd a jelenlegi, azaz a 18. században kialakított kegytemplom került, a törökök kiűzését segítő Nagyboldogasszony képével. Bár a kis templom a magyar, német és horvát katolikusok közös búcsújáró helye, de mint jeleztem, a mohamedánok szánára is jelentős zarándokhely, mindezt a templom oldalán elhelyezett tábla is jelzi. A legújabb kutatások alapján a szultáni maradványok azonban nem itt, hanem a közeli szőlőhegy oldalában, az egyik dülő kertjében lehetnek.

A kaposvári út felé haladva, az ún. Magyar–Török Barátság Parkhoz érkezhünk. A helyszín és a személyek együttes ábrázolása miatt sokak által vitatott parkot 1994-ben létesítették a Török Köztársaság kezdeményezésére, legnagyobb uralkodójuk (500 éves) emlékére. Hosszas diplomáciai egyeztetések és tárgyalások után került sor a park megépítésére, amelyet 1994 szeptemberében az akkori köztársasági elnök és a magyar művelődési miniszter avatott fel. A szükséges anyagokat, így a csempét, burkolóanyagot és a márványt is Törökországból hozták. A parkban lévő Szulejmán-szoborral megegyező szobor található Szigetvár török testvérvárosában, Trabzonban (a szultán születési helyén). Szulejmán sátra itt állhatott. Ő 72 évesen is ragaszkodott a hadjárat vezetéséhez. 2500 várvédő állt szemben a több mint 60 000 ostromlóval. Éppen egy hónapja állta a maroknyira zsugorodott szigeti sereg az ostromot, amikor a szultán – a védők heroikus küzdelme végnapjaiban – szeptember 5-éről 6-ára virradó éjjel elhunyt. E tényt napokig nagy titokban tartották. A krónikák szerint a testét bebalzsamozták és Isztambulba vitték, de a szívét és a belső szerveit a sátrától 1 km-re keletre fekvő, már említett Turbékra temették el, ahol fia (II. Selim) később a sír fölé márványból türbét emeltetett. A sok látogatót vonzó építmény több mint egy évszázadon keresztül állt. A török kivonulása után, a Habsburgok utasítására 1693-ban elbontották, s amint említettem, ezen a helyen épült a parkból is jól látható turbéki katolikus templom. A park

1996-ban ivókúttal bővült. Törökország 1997-ben Zrínyi Miklósnak, „a nemes ellenfélnek” is szobrot állított, amelyet napjainkban a parkkal együtt újítottak fel (mindkét szobor Metin Yurdanur török szobrászművész alkotása).

A városban még jó néhány török emlék áll. Így, a hódoltságból egyetlen épen maradt török ház, az imafülkét is őrző Szulejmán-dzsámi. Azonban Szigetvár elsőbrendű feladata a magyar hősök emlékeinek ápolása, s ez szépen követhető is. Egy nagyobb séta keretében több, Zrínyiről és koráról szóló emléket is felkereshetünk, még a váron kívül is.

Zrínyi zászlótartójának, Juranics Lőrincnek a szobra a Szabadság és a Vörösmarty utca deltájában található, amelyet Trischler Ferenc készített, és amely 1981. szeptember 13-án került átadásra.

Az „Adriai-tengernek Syrénáia” szoborkompozíció a Városi Kórház parkjának előterében található. A nagyméretű alkotás a tenger habjaiból a szörnyekre támadó szirént ábrázolja, egyben a törökökre bátran kirontó hős Zrínyire utal.

A városközpont felé haladva, a Deák téren két Zrínyi-szobor is felkeltheti figyelmünket: a park keleti oldalán a költő egész alakos szobra, a nyugati oldalon egy mellszobor látható a hadvezérről. (Ugyanilyen mellszobor állított Balatonkenesén, és a közelében költő Zrínyi szobra.) A József Attila utca és a Vigadó tér találkozásánál egész alakos szobrot állított Zrínyi Miklósnak Szigetvár. A hadvezér bal kezével a vár kijárata felé, s jelképesen a jövőbe is mutat. A horvát képzőművész alkotását 2009-ben leplezték le a baranyai városban, a hagyományos Zrínyi-napok emlékünnepe keretében. A mű elkészítésével a csáktornyai szobor alkotóját, Michael Stebiket bízták meg, aki úgy nyilatkozott: *„Zrínyit Csáktornyán osztrák császári generálisként formáztam meg, Szigetváron pedig úgy, ahogy a magyarok képzeletében él: a hősiesség, a bátorság, az eltökéltség példaképeként. Olyan férfiként, aki tisztában van vele, hogy meg fog halni, de jó ügyért áldozza életét.”*

Horváth Stanics Márk szobránál is elgondolkozhatunk. Ő 1556-ban a szigetvári vár kapitánya lett, s arról nevezetes, hogy 42 napig tartotta fel a budai pasa, Kádím Ali hadseregét.

Mielőtt a várba indulnánk, tekintsünk előtte a szigetvári Zrínyi Gimnázium két

szobrára a Rákóczi úton. A bejáratnál kétoldalt, méltó módon elhelyezve, a költő és a hadvezér egy-egy mellszobra köszönti a diákokat.

A gimnázium közelében megrendítő szövegű tábla állít emléket a várvédő hősök egyik – a Szigetvárt járó számára már nem szokatlanul – tragikus alakjának, Szecsódi Máténak. A szigeti hadnagy részt vett a vár 1556-os és 1566-os védelmében is. Súlyos sebesülésével ágyba kényszerült, de a török fejét vette, s feleségét kilenc gyermekével együtt rabságba hurcolta (!).

A Szigetvár főterén, a Zrínyi téren álló Szent Rókus-templom sorsa, Ali pasa egykori dzsámija külön regényes leírást érdemelne. Ma a kupolán S. Dorffmaister freskói emlékeztetnek a várvédő mártírok áldozatára, Szulejmán halálára, valamint a később legyőzött Hasszán bég küldöttségének Gabrielle Vecchi ezredes általi fogadására.

Magyarország legrégebbi Zrínyi-emlékműve, az *Oroszlános szobor* is a Zrínyi téren található, Gerendai István alkotása. (1878-ban, Szigetvár és a térség adakozásából épült.) A vörösmárvány talapzaton álló oroszlán a török félholdas zászlót tapossa. Az oroszlán-szimbólum felfedezhető Szigetvár címerében is, ahol két oroszlán jelképezi a szultán és Zrínyi harcát és halálát. A szobor talapzatán Vörösmarty Mihály epigrammája olvasható.

A mai Óvároson keresztülhaladva, az egykor Vár-tóval körbeölelt külső vártól a belső várhoz érkezünk. A felújító átalakítások miatt, a keleti kapuhoz kényszerül a látogató. Előtte még megpillantja a főkaputól jobbra Tinódi Lantos Sebestyén szobrát (Kiss István alkotása, 1967), és a vár mai főkapujától balra a Vörösmarty-emléktáblát. A végvári küzdelmeket megéneklő lantos Szigeten is élt. Tinódon született 1510 körül, polgári szülőktől. A hagyomány szerint, a Baranya megyei Rózsafa határában volt Tinódfalva. A település később elpusztult, de szülőhelyét ma is Tinódi-dűlőnek nevezik a Szigetvár közelében található Rózsafán (korábban Vitusfa), amelynek címerébe újabban a lantos hangszere is bekerült. Tinódi 1541-ig Török Bálint szigetvári udvarában élt, művei szerint nagy megbecsülésben. Műveinek kiadása 1554-ben jelent meg Kolozsvárott, *Cronica* címmel.

A vár Keleti kapuja és bástyája felé haladva tudatában lehet a látogató annak, hogy már valahol a végső napok, azaz a kirohanás helyszíne közelében jár, hiszen itt az akkor lánggra kapott belső vár udvarára érkezik. Itt, még a falakon kívül helyezték el a „*Civitas Invicta*” című alkotást, a leghősiesebb város emlékművét 2014-ben. Belépve a kapun, egy vártörténeti kiállítás fogadja a látogatót, bőséges illusztrációkkal, térképekkel, a korszak, az egy hónapos ostrom előzményeinek, okainak és lezajlásának pontos leírásával. A főépületben a kort idéző fegyverek és bútorok tanulmányozása után, az épület török kori átépítését is láthatjuk. Egy tárolóban elhelyezett kötetek sora mutatja a *Szigeti veszedelem*

olasz, német, francia és angol nyelven megjelent fordításait. A korszak nagy krónikása, Istvánffy Miklós történetíró szobra is látható a várban (Kárpáti Anna szobrászművész alkotása).

A vár alapvetően még ma is megmutatja a 16. századi földvárak típusát, többszöri átépítése ellenére. A tipikus olaszbástya-szerű, 5-6 méter magasságú és 3 méter szélességű várfalak szabálytalan négyszög alakú területet zárnak körül.

A várfalak mellett széles földtöltések emelkednek, majdnem a falak magasságáig, kivéve az északi oldalon, ahol kazamaták húzódnak. A déli várfal közepén nyitott, íves párkányzatú pavilon emelkedik. A bástyákat a vár elfoglalása után a törökök építették. A Keleti kaputól jól látható délkeleti bástya 1573-ban épült, Szokoli Musztafa budai (a Rudas fürdő feliratáról is jól ismert) pasa anyagi támogatásával. A kőkeretes barokk városkaputól tompaszögben megtörő, hosszú, boltozott kapualj vezet a várba. A várudvar közepére épült fel az 1566. évi ostrom alatt elhunyt Szulejmán szultán dzsámija. Később (1930 körül) a dzsámival közös tető alá került Andrassy gróf nyári kastélya, melynek földszinti termeiben a Zrínyi Miklós Múzeum, az 1966-ban megnyílt vártörténeti kiállítás egy része látható. A belső vár területén végzett ásások során megtalálták a középkori torony alapfal-maradványait, a belső vár kútját, az egykori négyszög alakú lovagvár maradványait, majd a kis várat körülvevő vizesárkot. A belső vár területe feltárássra került, a vizesárokkal. A Zrínyi-lovasszobor, Somogyi József műve, a kirohanás helyszíne közelében 1968-ban került felállításra. A talapzaton a következő sorok: „Mint Hector Trójának, úgy én Szigetnek, erős őrzője voltam” (Zrínyi Miklós)

A várudvaron egy még avatatlan, félig letakart Szabó Tamás-alkotás volt látható sétánk idején (2016. augusztus közepén). A kompozíció – így csak sejtethetően – olyan szűrőfegyverektől ölelt katonák szoros kis csoportját kívánja ábrázolni, akik sorsszerű egymásrautaltságukban elszántan küzdenek egy célért, s várhatóan így, együtt lépnek ki bátran a török tűzfegyverek s a görbült török pengék végtelen tengerébe....

Szulejmán nem láthatta meg a győzelmet. Éppen a döntő roham előtti napon halt meg, s vezérei a katonák előtt ezt eltitkolták. A belső várban tomboló tűzvész azonban a védők helyzetét teljesen kilátástalanná tette. Zrínyi ekkor döntött a kirohanás mellett, amely 1566. szeptember 7-én történt. Az egy hónapos heroikus küzdelemben a többszörös túlerővel szemben maroknyira apadt szigetiek a főkapitánnyal, Zrínyi Miklóssal az élen kitörnek a lángtengerré változott erődítményből, s csaknem mind egy szálig hősi halált haltak... Zrínyi állítólag ilyen tartalmú beszédben szólt megmaradt vitézeihez: *„Hogy hová jutott ügyünk, bajtársak, s mily keményen és ellenségesen bánt velünk a szerencse, világosan láthatjátok. Íme, odáig jutottunk, hogy nem az ellenség vitézsége vagy igazi ereje, hanem a rosszkor jött tűzvész nyom el bennünket. (...) Vitézségünkre annyira irigykedik a szerencse, hogy fegyverünkhöz és fegyvereinkről meg nem feledkező bátorságunkon kívül számunkra már semmit sem hagyott meg, s örök és gyalázatos szolgaság vár ránk, ha jobban félünk a haláltól, mint az férfiakhoz illik. Inkább kövessük tehát a becsületes és dicsőséges tanácsot, megvetve az aljas élet minden gyönyörét, s rohanjunk e fegyverek közé, hogy tanúsítsuk és bizonyítsuk, hogy mi becsülettel éltünk, s dicsőségben és igazi hírnévben, mely állhatatosságban szilárdan kitartva tá-*

vozzunk az élők sorából, s hogy utódainknak és az egész földkerekségnek oly örök emlékünket hagyjuk hátra, melyért hálás. Nosza, katonák, csak engem kövessetek, amint eddig is követtetek, s ha tőlem mint üdvöt hozó forrásból példát meríttek, a gőgös és hitszegő ellenség nem fog azzal dicsekedni, hogy, ami mindenek között legszánalmasabb, minket bilincsbe vert, börtönbe vetett és láncra vert, s a századok sohasem fognak elfeledkezni a mi tetteinkről és vitézségünkről, sőt magasztalni fogják azt.” A krónikák leírják: a kapun kirohanó vitézek az ágyút az ellenségre sütvén a kapunál tolongó oszmánokra törtek. A 200 fős kis védsereg, élén Zrínyi Miklós várkapitánnyal, Juranics Lőrinc zászlótartó mögött sorakozott fel, aki utoljára még egyszer kibontotta a dunántúli főkapitányi lobogót, és aztán „Jézus segíts!” csatakiáltással törtek valahányan a kapu előtt tolongók áradatára. Az ostromlók lövedékei, a nyilak, golyók és dárdák özöne „jégesőként” zúdult rájuk. A küzdelem forgatagában Zrínyit több golyó eltalálta, a mellén és a fején is. Ekkor elesett. A körülötte küzdő – a testét is védő – vitézeket rövid időn belül mind levágták. Azután a halott Zrínyi-nek fejét vették, és a török táborban kopjára szúrva közszemlére tették. Ezzel a hősies kirohanással, élükön a vitéz horvát bánnal, valóban megkoronázták a védők az addigi harcukat.

Az önfeláldozó kirohanás híre Európa-szerte elterjedt. Minden egyes korabeli forrás, a török történetírók éppen úgy, mint a nyugati jelentések „dicsőséges tettként” tolmácsolja ezt a cselekedetet. Ilyen dicsérő jelentést írt – a már említett- P. Leonhardus Frizon francia jezsuita szerzetes, amint ilyen beszámolókat készítettek az időközben ülésező német birodalmi gyűlésnek Augsburgba. Richelieu bíboros és államminiszter úgy vélekedett, hogy „Zrínyi és Szigetvár hős védői az egész európai civilizációt mentették akkor a pusztulástól”. Brne Karnarutics horvát reneszánsz költő már 1584-ben eposzt írt a vár elestéről, amint Ivan Zajc (jóval később, 1876-ban) operát. Egy szemtanú jelentése (amely a drezdai levéltárban bukkant elő) így szól Zrínyiről:

„Úgy harcolt, mint egy óriás. Az ellenség közül senki sem férközhetett a közelébe. (...) A drága grófot a mellének bal oldalán lőtték át, egy másik golyó elöl a homlokán érte. Rögtön összerogyott, holtan terült el. Tisztjei még hosszan harcoltak mellette, hogy holtestét mentsék, de végül valamennyit lekaszabolták.”

Az ostromló oszmánok rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek. A kortársak leírásai (Istvánffy Miklós, Forgách Ferenc) több mint 20 000 halottra becsülték a törökök veszteségeit. A mai kutatások tükrében már állítható, hogy az ostromló török hadsereg állományának jelentős része elveszett. Sziget elfoglalása – a nagy szultán halála, illetve az ostromló seregnek ilyen óriási veszteségei miatt – úgy írják, csak „pirruszi győzelmet” jelenthetett.

Ha Szigetvár főtérén járunk – főhajtásunk mellett –, olvassuk el Vörösmarty Mihály sorait, a Zrínyi Miklós és a szigetvári hősök tiszteletére 1878-ban emelt *Oroszlános emlékmű* talapzatánál:

„HONFI, HA FELLÉPENDSZ DÜLEDÉK VÁRÁRA SZIGETNEK, / SÍRVA NE EM-LÍTS SZÓT SAJNOS ELESTE FELŐL, / OTT HÓS ZRÍNYI KÖRÜL BÁTOR DALIÁK NYUGOSZNAK, / GYÖNGE PANASZ SZÓZAT BÁNTJA NAGY ÁLMAIKAT.”

Fotók: Deák Pirooska, Messik Miklós

Irodalom

- P. Leonhardus Frizon, *Zrínyi Miklós, a törökök réme – Franciaországi emlékbeszéd 1665-ből*, Molnár Imre fordítása, Szigetvári Baráti Kör, 1969
- Bende Lajos, *Sziget ostroma 1566-ban*, Dunántúli Tudományos Gyűjtemény, Budapest, 1966
- Padányi József, *Zrínyi-Újvár kutatásának legújabb eredményei* (ea., Bp., 2013)
- Batár Zsolt Botond, *Horvátország északi és nyugati területei*, Batár-útik., 2007
- Határokon túli magyar helységnévszótár*, Aranylapok, 1990
- Zrínyi Miklós, *a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok*, I-II., kiad. Barabás Samu, Budapest, 1898
- Galambos Károly–Jónás Károly–Gáspár Endre–Séra Júlia–Szügyi Dániel, *Zrínyi-emlékalbum. 500 éve született a szigetvári hős*, Budapest, 2008
- Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*, VII. fejezet, *A szigeti hadjárat*, Kassák Kiadó, Budapest, é. n.
- Perjés Géza, *Zrínyi Miklós, a hadtudományi író. Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*, második, javított kiadás, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1976, 7–45.
- Széchy Károly, *Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664)*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1896–1902
- Kolozsvári Grandpierre Endre: *Zrínyi Miklós meggyilkoltatása*, Titokfejtő Könyvkiadó, Budapest, 1997
- Pálffy Géza, *Egy horvát-magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határokon átívelő kapcsolatai*, in: *A Zrínyiek a magyar és a horvát történelemben*, Hősgaléria, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007, 39–65.
- R. Várkonyi Ágnes, *A rejtőzködő Murányi Vénus*, Helikon, 1987